

УДК 2.47+(37.07/.09:378)

В. С. Лебедєв
старший викладач кафедри філософії та релігієзнавства
Українського гуманітарного інституту

СВІТСЬКА ОСВІТА У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ РЕЛІГІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

У чинному законодавстві України, а також у суспільному розумінні релігійна (теологічна, духовна) освіта чітко відмежовується від світської (нетеологічної) освіти. Релігійна освіта й виховання, як правило, представлені професійною теологічною освітою (богословські академії, семінарії, інститути, медресе, ешиви для підготовки майбутніх священнослужителів) і просвітницькою богословською освітою (катехизичні курси, гуртки з вивчення священних книг, недільні школи тощо). Світська ж освіта не містить релігійних елементів, не має на меті катехизацію (воцерковлення) або підготовку служителів культури. Мета світської освіти полягає в підготовці фахівців із різних галузей знань незалежно від їхніх релігійних переконань і світоглядних орієнтацій. Через такий поділ у поле зору дослідників не потрапляє ще один сегмент освітньої сфери, який знаходиться між релігійною просвітницькою освітою і світською освітою. Мова йде про навчальні заклади світської (нерелігійної) освіти, засновниками яких (прямо або опосередковано) є релігійні організації.

Питанням співіснування релігії й освіти в різний час присвячували свої роботи такі відомі релігієзнавці, як В.Є. Єленський, А.М. Колодний, М.Ф. Рибачук, В.Г. Скотний та інші.

Метою дослідження є змістовий аналіз освітнього закладу світської (нетеологічної) освіти, заснованого релігійними організаціями, зокрема висвітлення досвіду діяльності Українського католицького університету, заснованого Українською греко-католицькою церквою.

Навчальні заклади, що перебувають на межі між світською освітою та духовною освітою, деякі дослідники умовно називають «духовно-світською освітою» [1]. По суті, це звичайні навчальні заклади, які дають світську (недуховну) освіту, але засновниками їх є релігійні організації. Такі навчальні заклади не пропонують богословську (релігійну) освіту, метою їхньої діяльності не є катехизація (воцерковлення) студентів/учнів, але навчальний процес подібних установ віддзеркалює особливі вимоги засновників (релігійної організації) до навчально-виховного процесу: додаткові навчальні дисципліни морально-виховного характеру (вивчення Біблії, Корану або іншої «священної книги», церковний спів, духовні бесіди з капеланом тощо), дотримання правил внутрішнього розпорядку з урахуванням світоглядних принципів тієї чи іншої конфесії (заборона тютюнопаління, уживання алкогольних напоїв, окремі гуртожитки для проживання хлопців і дівчат, молитви під час навчання, шанування релігійних свят тощо). Звичайно, згідно із законодавством, в Україні релігійним організаціям заборонено створювати будь-які навчальні заклади, окрім духовних, тому всі освітні установи подібного типу своїми офіційними засновниками мають різні благодійні фонди або інші громадські організації, які, у свою чергу, повністю контролюють релігійними установами.

Розглянемо кілька проблем, пов'язаних із функціонуванням так званих «духовно-світських» навчальних закладів. По-перше, щодо самої назви – «духовно-світські». На нашу думку, це визначення не є найкращим для виокремлення світських навчальних закладів, заснованих церквами та іншими релігійними організаціями. З одного боку, таке визначення не відповідає чинному законодавству, яке передбачає створення лише двох видів освітніх установ: духовних (релігійних) і світських (нерелігійних). З іншого боку, назва «духовно-світський навчальний заклад» викликає додат-

кові запитання: кого готує цей навчальний заклад – служителів культури чи фахівців світських професій, чи потрібно бути вірним тій чи іншій конфесії, щоб навчатися в ньому, чи не передбачає навчання в такому закладі прихований прозелітизм тощо. Оскільки й духовні, і світські навчальні заклади готують професіоналів, але для різних галузей, то виникає логічне (але неправильне) уявлення про духовно-світський навчальний заклад як про механічне об'єднання духовної семінарії та звичайного світського університету, де просто є і теологічне відділення, і факультети нетеологічних наук. Ще раз звернімо увагу на те, що поняття «духовно-світський» не вказує на глибинну відмінність подібної освітньої установи від інших ВНЗ, зокрема щодо інтеграції освітнього процесу з морально-духовним вихованням. Метою заснування подібних навчальних закладів, з одного боку, є якісна освіта на основі державних стандартів (деякі з таких навчальних закладів мають державну акредитацію), з іншого – духовний розвиток особистості студента/учня на основі філософії освіти відповідної конфесії. Іншими словами, навчальні заклади, засновані релігійними організаціями, покликані не лише надавати освітні послуги, метою їх заснування є всебічний гармонійний розвиток особистості, моральне виховання, прищеплення толерантного ставлення до інших думок, поглядів і переконань. Отже, на нашу думку, назва «духовно-світський навчальний заклад» не досить повно характеризує мету заснування та принципи діяльності навчальних установ, заснованих релігійними організаціями.

Іншою проблемою є статус подібних навчальних закладів. Релігійні організації, згідно з чинним законодавством, не мають права засновувати такі навчальні заклади, тому офіційно їх засновниками є різноманітні благодійні фонди, громадські організації або ж приватні особи, які, звичайно, так чи інакше пов'язані з релігійними організаціями й контролюються ними. Подібні «обходи» законодавчої заборони, очевидно, відомі Міністерству освіти і науки України, Міністерству культури України, яке опікується релігійними організаціями, але ситуація із неможливістю створення різноманітними конфесіями «своїх» світських (тобто небогословських) навчальних закладів продовжує мати місце.

Суттєвими складнощами окреслений і процес державного визнання дипломів, що видають такі навчальні заклади: з одного боку, без дотримання державних стандартів щодо змісту освіти Міністерство освіти і науки України не може визнавати дипломи неакредитованих навчальних закладів еквівалентними дипломам акредитованих навчальних установ, з іншого – не кожна освітня установа, заснована церковною організацією, бажає проходити процес державної акредитації, вважаючи її вимоги такими, які зведуть нанівець усі особливості освітньо-виховного процесу, що є в подібних навчальних закладах. Невизнання державою дипломів цих освітніх установ створює додаткові проблеми для їхніх випускників щодо працевлаштування. Часто іноземні роботодавці й навіть навчальні заклади, у яких випускник бажає продовжити своє навчання, здійснюють запити з проханням підтвердити факт навчання того чи іншого студента й видачі йому відповідного диплома. Подібні запити зарубіжні установи повинні були б здійснювати до Міністерства освіти і науки України. Однак, урахуовуючи широку автономію освітніх установ за кордоном, наші іноземні партнери часто спрямовують запит про підтвердження факту видачі дипло-

ма саме до українських закладів освіти, виходячи з того, що навчальний заклад, який видав диплом, повинен і надавати відповідну інформацію. Усе це, так чи інакше, сприяє відтоку молодих кадрів, підготовлених у подібних навчальних закладах, за кордон.

З метою вирішення вищезазначених проблем українські вищі, які мають серед своїх засновників релігійні організації, обрали один із двох шляхів свого подальшого розвитку:

1. Певна частина навчальних закладів не намагається отримати державну акредитацію, проте, з метою підняття престижу власного освітнього процесу, налагоджують тісну співпрацю з іноземними освітніми установами або ж із вітчизняними акредитованими державою навчальними закладами (програма «Подвійний диплом», вишукування можливості навчання протягом кількох семестрів в іноземному навчальному закладі-компаньйоні). Такі навчальні заклади отримують визнання іноземних акредитаційних асоціацій, що розширяє можливості міжнародної мобільності студентів після закінчення вишу. Подібним шляхом пішли такі навчальні заклади, як Християнський гуманітарно-економічний відкритий університет (м. Одеса), Київський християнський університет, Донецький християнський університет.

2. Інша частина навчальних закладів, що має серед своїх засновників церковні організації, намагалася отримати державне визнання (акредитацію), поєднуючи в освітньому процесі як своє традиційне релігійне виховання, так і державні стандарти освіти. Звичайно, подібний «симбіоз» релігійного світосприйняття і світської державної програми навчання викликає певні труднощі в організації навчального процесу, пов'язані з необхідністю надати духовній освіті світського характеру, а в світській освіті – посилити духовний компонент. Часто такі навчальні заклади здійснюють освітню діяльність у вигляді певних навчально-виховних комплексів, об'єднаних (часто неофіційних), коли на одній території існують дві юридичні особи: духовна семінарія (академія) і світський акредитований державою навчальний заклад.

В Україні офіційно існують два вищі, що мають назву «Український католицький університет». Це вищий навчальний заклад «Український католицький університет» (далі – УКУ) та релігійна організація «Український католицький університет Української греко-католицької церкви» (далі – УКУ УГКЦ). Важливо відзначити, що ці дві інституції офіційно мають різних засновників: вищий навчальний заклад УКУ був заснований благодійною організацією «Фонд св. Климента», а засновником релігійної організації УКУ УГКЦ є релігійне управління Києво-Галицької митрополії Української греко-католицької церкви. Варто також зазначити, що обидві установи зареєстровані за однією адресою (м. Львів, вул. Свенціцького, буд. 17) і мають одного керівника (ректора) – отця-доктора Богдана (Богуслава Антонія) Праха. До речі, за цією самою адресою зареєстрований і Фонд св. Климента (засновник ВНЗ «УКУ»), а керівником фонду є єпископ Української греко-католицької церкви Гудзяк Борис-Андрій – президент УКУ.

Український католицький університет був заснований у 2002 р. шляхом реорганізації Львівської богословської академії (1994–2002 рр.), яка, у свою чергу, уважала себе правонаступницею Українського католицького університету ім. св. Климента в Римі (рік заснування – 1963), що був спадкоємцем Греко-Католицької Богословської Академії у Львові (1929–1944 рр.), відкритої ще митрополитом Андрієм Шептицьким. Цей тернистий шлях католицького вишу пов'язаний із постійним гонінням на Українську греко-католицьку церкву з боку радянської влади, яка не лише не дозволяла існувати навчальним закладам Церкви, а й уважала саму цю релігійну деномінацію ідеологічно небезпечною.

Український католицький університет презентує себе «відкритою академічною спільнотою, яка живе східнохристиянською традицією і виховує провідників суспільства,

професіоналів для служіння в Україні та за її межами – в ім'я слави Божої, спільного блага й людської гідності» [2]. У цьому стислому, але досить змістовному вислові ми можемо побачити основну мету існування навчального закладу – навчання та виховання особистості на основі християнської моралі. Звернімо увагу на поєднання світської освіти й релігійного виховання в навчальному закладі. Так, університет має ліцензію Міністерства освіти і науки України на підготовку фахівців за освітньо-професійним рівнем «бакалавр» із чотирьох напрямів (соціальна педагогіка, історія, психологія, богослов'я) та за освітньо-професійним рівнем «магістр» – із п'яти спеціальностей (соціальна педагогіка, історія, журналістика, медіа-комунікації, богослов'я) [3]. При навчальному закладі відкритий досить унікальний навчально-тренувальний центр – Львівська бізнес-школа [4], яка пропонує кілька магістерських програм європейського рівня: з ділового адміністрування (Master of Business Administration), інновацій і підприємництва (Master in Innovations and Entrepreneurship), технології управління (Master in Technology Management), управління персоналом та організаційного розвитку (Master in Human Resources and Organizational Development), державного управління (Master of Public Administration). Хоча бізнес-школа й не входить до системи вищих навчальних закладів, що мають акредитацію від Міністерства освіти і науки України, однак високий рівень викладання в її стінах, широкі міжнародні зв'язки (чимало курсів викладають провідні бізнес-тренери із-за кордону) дозволили їй посісти гідне місце серед українських навчальних бізнес-центрів. Крім того, при Українському католицькому університеті працює Інститут літургійних наук – науково-дослідний підрозділ вишу [5], що займається вивченням історичної літургії візантійсько-слов'янського обряду, історії, теорії й богослов'я літургійного співу, видає наукові збірники «Калофонія» та «Антологія візантійсько-слов'янської церковної монодії» [6]. Усе це свідчить про освітньо-науковий потенціал навчального закладу, який заснований за безпосередньої участі релігійної організації.

Окрім освітньо-наукових надбань Українського католицького університету, варто звернути увагу й на морально-духовну складову його діяльності. Звичайно, у будь-якому вищому навчальному закладі приділяють увагу моральному й естетичному вихованню студентів, проте світські освітні установи, засновані релігійними організаціями, завжди суттєво відрізняються. І не лише в тому, що здебільшого в таких вишах є молоді, що поділяють певні релігійні цінності. Сам підхід до морального виховання є цілеспрямованим і виваженим. Так, відкриваючи нову спеціальність, УКУ пропонує своїм майбутнім студентам не лише професійно-орієнтовані навчальні дисципліни, які потрібні майбутнім фахівцям, наприклад із комп'ютерних наук, а й дисципліни виховного (морально-духовного) циклу, як-от: «Історія великих ідей», «Методи навчання і критичне мислення», «Творчий підхід до вирішення проблем», «Християнство: джерела, ідеї і практика», «Суспільні проблеми сучасності», «Соціальне підприємництво», «Етика повсякденного життя» [7].

Значну увагу в навчальному закладі приділяють особисто-прикладу викладачів: «Християнські викладачі покликані бути свідками та наставниками справжнього християнського життя, демонструючи досягнення інтеграції між вірою і життям, між професійною компетентністю та християнською мудрістю. Всі викладачі повинні бути натхненні академічними ідеалами і принципами справжнього людського життя» [8]. У цьому зв'язку зауважимо, що в цьому навчальному закладі, як і в інших вишах, заснованих релігійними організаціями, процес підбирання професорсько-викладацького персоналу є досить вимогливим. Викладач передусім повинен мати певні морально-етичні якості, що відповідають місії навчального закладу, має поважати його освітню філософію й особливості навчального процесу. Разом із тим серед викладачів повинна бути така кількість

тих, які поділяють релігійні переконання, щоб унеможливити загрозу втрати навчальним закладом своєї релігійної ідентичності. Зокрема, у католицьких університетах цей показник не повинен бути меншим за п'ятдесят відсотків [8].

Важливо відзначити, що підпорядкування УКУ церковній організації слугує додатковим чинником міжнародної співпраці вишу. Так, УКУ є членом Міжнародної федерації католицьких університетів (International Federation of Catholic Universities – IFCU/FIUC) – організації, що об'єднує понад 200 вищих навчальних закладів з усього світу [9].

Згідно зі статутом, місія федерації – сприяти побудові більш справедливого та гуманного світу, обміну знаннями, спільним науковим дослідженням, утверджувати специфіку кожного вишу згідно з критеріями якості, безперервності й автономності [10].

Крім того, федерація також активно співпрацює з іншими університетськими організаціями на національному, регіональному та міжнародному рівнях.

Отже, підсумовуючи, варто зауважити, що Україна має досить короткий, але вже успішний досвід функціонування вищих навчальних закладів світської (нетеологічної) освіти, засновниками яких є релігійні організації. Це видно на прикладі діяльності Українського католицького університету. За роки незалежності хоча й не вдалося створити значну мережу подібних вишів, проте ті з них, які створені, засвідчують перспективність цього сегмента освітньої сфери. Водночас це спонукає до розгляду змін у законодавстві щодо можливості заснування релігійними деномінаціями навчальних установ нетеологічної освіти згідно зі своїми світоглядними переконаннями.

Література

1. Крижановський Р.А. Актуальність і високий статус духовно-світської освіти в ракурсі морального виховання на прикладі ХГЕВУ / Р.А. Крижановський, С.І. Маковецька, О.В. Терещенко // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». – Острого: Нац. ун-т «Острозька академія», 2012. – Вип. 21. – С. 239–246. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.oa.edu.ua/2497/1/33.pdf>.
2. Про візію та місію Українського Католицького Університету // Офіційний сайт Українського католицького університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ucu.edu.ua/about/vision-and-mission/>.
3. Правила прийому до УКУ в 2015 році // Офіційний сайт Українського католицького університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vstup.ucu.edu.ua/wp-content/uploads/2010/06/dodatok-1-do-pravil-prijomu-do-vishhogo-navchalnogo-zakladu-v-2015-rotsi.pdf>.
4. Львівська бізнес-школа УКУ (LvBS) // Офіційний сайт Львівська бізнес-школа УКУ (LvBS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lvbs.com.ua/uk/study>.
5. Інститут літургійних наук // Офіційний сайт Українського католицького університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ucu.edu.ua/research/institutes/ils/>.
6. Інститут літургійних наук // Офіційний сайт Інституту літургійних наук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ils.16mb.com/>.
7. Карта курсів програми з комп'ютерних наук // Офіційний сайт Українського католицького університету. Програма з комп'ютерних наук CS@UCU [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cs.ucu.edu.ua/dorozhnyia-karta-studenta/>.
8. Апостольська конституція Івана Павла II про католицькі університети “Ex corde ecclesiae” // Портал “Milites Christi Imperatoris”. Сайт «Католицький оглядач» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://catholicnews.org.ua/apostolska-konstituciya-ivana-pavla-ii-ex-corde-ecclesiae-pro-katolicki-universiteti>.

9. Membership of The International Federation of Catholic Universities // Офіційний сайт International Federation of Catholic Universities [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://fiuc.org/en/docs/membership/list_of_members/ukraine.

10. About IFCU. General. The International Federation of Catholic Universities // Офіційний сайт International Federation of Catholic Universities [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://fiuc.org/en/docs/about_ifcu/general.

Анотація

Лебедев В. С. Світська освіта у вищому навчальному закладі релігійної організації. – Стаття.

У статті розкривається досвід функціонування в українському освітньому просторі навчальних закладів світської (нерелігійної) освіти, що засновані релігійними організаціями. Зокрема, висвітлюється досвід освітньої діяльності Українського католицького університету, заснованого Українською греко-католицькою церквою. Підкреслюються переваги, що мають навчальні заклади подібного типу (система дисциплін духовно-виховного циклу, більш ретельний підбір професорсько-викладацького складу, тісні міжнародні зв'язки із закордонними навчальними закладами). Акцентується увага на необхідності законодавчого врегулювання створення релігійними організаціями вищих навчальних закладів світського спрямування навчально-освітнього процесу.

Ключові слова: релігійна освіта, світська освіта, вища освіта, релігійна організація.

Анотація

Лебедев В. С. Светское образование в высшем учебном заведении религиозной организации. – Стаття.

В статье раскрывается опыт функционирования в образовательном пространстве учебных заведений светского (нерелигиозного) образования, основанных религиозными организациями. В частности, освещается опыт образовательной деятельности Украинского католического университета, основанного Украинской греко-католической церковью. Подчеркиваются преимущества, имеющиеся в учебных заведениях подобного типа (система дисциплин духовно-воспитательного цикла, более тщательный подбор профессорско-преподавательского состава, тесные международные связи с зарубежными учебными заведениями). Акцентируется внимание на необходимости законодательного урегулирования создания религиозными организациями высших учебных заведений светского направления учебно-образовательного процесса.

Ключевые слова: религиозное образование, светское образование, высшее образование, религиозная организация, Украинская греко-католическая церковь.

Summary

Lebedev V. S. Secular education in a higher educational institution religious organization. – Article.

The article reveals the experience of functioning in the educational environment of educational institutions of secular (non-religious) education, religious based organizations. In particular, highlights the experience of the educational activities of the Ukrainian Catholic University, founded by the UGCC. Highlighting the advantages available in the educational institutions of this type (the system of disciplines for the spiritual and educational cycle, a more careful selection of the faculty, the close international contacts with foreign educational institutions). Attention is accented on the necessity of legislative regulation of religious organizations, higher education institutions and secular trend of training-educational process.

Key words: religious education, secular education, higher education, religious organization, the Ukrainian Greek Catholic Church.